

STUDII ȘI ARTICOLE

FORME ALE VIOLENȚEI ASUPRA FEMEILOR ÎN BANATUL MEDIEVAL (1350-1450)

Ligia Boldea

Rezumat. Cercetarea de față încercă să surprindă câteva fațete ale violenței exercitate asupra femeilor din comitatele Banatului medieval pe baza unui număr de documente inedite și edite care au supraviețuit vremii. Fără a avea pretenția unei cercetări exhaustive, cazurile analizate considerăm că reflectă câteva modele de relații interumane care au depășit, uneori cu mult, barierele buneii conviețuiri. Cu toate limitele conținutului documentar, circumscris stilionarelor vremii și nevoii de a exprima strict o realitate juridică, micile detalii generate de particularitățile multor spețe ne-au dat posibilitatea de a observa o serie de aspecte ale abuzurilor cu care femeile, nobile sau aservite, s-au confruntat în epocă, ce merită a fi punctate. Împreună, aceste amănunte au conturat, sperăm noi, o imagine mai vivace și mai nuanțată a rolului pe care femeia l-a jucat atât în cadrul familial, cât și în cel social, desigur păstrând proporțiile și nerecurgând la generalizări forțate. Se cuvine a mai adăuga și o altă precizare: în mod aleatoriu, conținutul documentelor variază de la caz la caz, în funcție de tipul de acte păstrate; este motivul pentru care în anumite spețe am putut opera cu informații detaliate, în timp ce în alte cazuri nu am avut la îndemână decât date sumare asupra unor acțiuni judiciare generate de actele de violență asupra femeilor.

POSESIUNILE ARDELENE ALE LUI NICHOLAE CSUPOR, VOIEVODUL TRANSILVANIEI (1468-1472). CÂTEVA DOCUMENTE INEDITE

András W. Kovács

Rezumat. După înăbușirea răzmeriței transilvane în 1467, Matia Corvin a confiscat proprietățile mai multor familii nobile de aici și curând după aceea le-a distribuit fidelilor săi favoriți. Unul dintre marii câștigători ai acestei acțiuni a fost voievodul transilvănean Nicolae Csupor care tocmai se întorsese din campania din Moldova (sfârșitul anului 1467). Studiul publică hrisoavele legate de aceste donații regale. Acest mănunchi de documente este de remarcă pentru faptul că unele dintre hrisoavele de donație au fost distruse sau, în anumite cazuri, numărul de proprietăți donate a fost extins imediat după ce primul hrisov a fost emis, dar, în mod excepțional, toate hrisoavele succesive s-au conservat.

DE LA "AGENTUL" LUI DRACULIA LA ATLETUL PAPALITĂȚII

Ioan-Aurel Pop, Alexandru Simon

Rezumat. Pe 1 iulie 1475, înainte ca vestea cuceririi otomane a Caffei genoveze din Crimeea (6 iunie 1475) să răspândească, a fost revanșa sultanului Mehmed al II-lea pentru înfrângerea suferită de oștile sale la Vaslui (10 ianuarie 1475), papa Sixt al IV-lea a emis o "enciclică" în sprijinul lui Ștefan al III-lea al Moldovei, învingătorul de la Vaslui. Prin "enciclica", păstrată în exemplarul de la Mantova destinat marchizului Ludovico al III-lea *il Turco* Gonzaga, Sixt al IV-lea cerea ajutor pentru Ștefan, înștiințat fiind de noul doge al Veneției, Pietro Mocenigo, de marele pericol care amenința Moldova. Același doge se folosise

de victoria lui Ștefan de la Vaslui pentru ca să încheie un armistițiu cu sultanul, care i-a permis acestuia din urmă să cucerească Caffa. Dar, despre aceasta, papa nu spunea vreun cuvânt.

Pentru Sixt, Ștefan era la fel de creștin precum dogele Veneției sau marchizul Mantovei, toți trei fiind calificați drept *dilectus* (*carissimus* era rezervat pentru regi). Ștefan, încă nenumit “atlet” de către papă (avea să primească dregătoria spre sfârșitul lui 1475, după ce a respins un nou atac otoman asupra Cetății Albe), stătea în rând cu toți stăpânitorii de rit *latin* care recunoșteau autoritatea urmașului Sfântului Petru și pentru care acesta putea cere, în mod legitim, ajutor. Sixt nu-l pomenea deloc pe Matia Corvin, suzeranul lui Ștefan, ceea ce accentuează – la scurtă vreme de la darurile aduse la Roma de trimișii domnului Moldovei – relația personală dintre Cetatea Eternă și Suceava. Parcă “venit de nicăieri”, Ștefan al Moldovei se ridicase drept nădejdea Crucii tocmai în Anul Jubileului 1475. Cu nici un an înaintea victoriei de la Vaslui, situația fusese destul de diferită. O arată un alt mesaj, schimbat între republicile care-și împărțeau Marea Adriatică.

La 31 ianuarie 1474, cu vreo săptămână înaintea atacului lui Ali Mihaloğlu, bei de Vidin și Smederevo, asupra Oradei (7-8 februarie 1474) – legătura regală dintre Ungaria propriu-zisă și Voievodatul Transilvaniei – Comuna Raguzei, deopotrivă vasala lui Mehmed al II-lea și a lui Matia Corvin, i-a scris dogelui Veneției, Nicolò Marcello. De la cele mai proaspete vești despre Uzun Hassan, văzut în continuare de către destui drept principala speranță antiotomană a Creștinătății (în ciuda înfrângerii zdrobitoare suferite în august 1473), Raguză a trecut – în mesajul trimis Veneției (anterior marea susținătoare a lui Uzun) – la luptele din *Vlachia Maior* (Țara Românească propriu-zisă), recent ocupată de Ștefan al Moldovei (8-30 noiembrie 1473). Informațiile românești din ianuarie 1474 au fost furnizate de trimișii raguzani la Constantinopol (Istanbul), reînțorși de curând pe malurile Adriaticii (ei pleaseră de pe Bosfor pe 28 decembrie 1473). Cum Veneția continua să poarte un război tot mai disperat împotriva lui Mehmed, transmiterea de informații din inima Imperiului Otoman era o întreprindere extrem de delicată pentru Raguză.

Conform mesajului transmis – cu mai puțin de un an înaintea triumfului antiotoman de la Vaslui al domnului Moldovei – de către Republica Sfântului Iacob (Raguză) Republicii Sfântului Marcu (Veneția), Ștefan îi deschidea de fapt drumul lui Vlad al III-lea *Țepeș* spre tronul Țării Românești. Mesajul raguzan este unica sursă contemporană păstrată care susține că Ștefan a câștigat Țara Românească de la Radu pentru folosul domnesc al lui Vlad (*Draculia* în mesajul Raguzei). Celelalte surse cunoscute (cronici, nu documente) afirmă la unison că Ștefan l-a întronat pe Basarab al III-lea *Laiotă* drept domn al Țării Românești, cel care a și rămas în mod constant alegerea domnească a stăpânitorului Moldovei pentru *cealaltă Valahie* până în toamna lui 1474. Mesajul, circulat la începutul aceluiași an 1474 între cele două puteri adriatice, contrazice cunoscutele informații asupra intervenției din noiembrie 1473 a lui Ștefan în Țara Românească și asupra evenimentelor care au urmat, informații păstrate doar în cronicile lui Ștefan, în special în *Cronica moldo-germană*, de la 1499-1500, destinată supușilor Casei de Habsburg, și în filele lui Jan Długosz, profund ostil Hunedoreștilor. Mai mult, cronicile lui Ștefan nu l-au pomenit vreodată pe Vlad.

Saltul făcut de Ștefan în decurs de un an (1474-1475) pare incredibil: de la un voievod în serviciul lui Matia și al lui Vlad, la favoritul Romei și al Veneției. Două evenimente despart și leagă aceste repere. Primul este cel mai cunoscut: victoria de la Vaslui. Al doilea este cel mai neglijat: recunoașterea de către Ștefan a autorității papei Sixt al IV-lea. Ea a avut loc, prin intermediar (venețian), la Suceava, în noiembrie 1474, pe când bosniacul Soliman “al Rumeliei” și oastea sa, însoțită până în *Bulgaria* de patriarhul ecumenic de Constantinopol, Simeon I, mășăluiau spre Moldova, din al cărei sfat domnesc ierarhii ieșiseră când Ștefan atacase Țara Românească în noiembrie 1473. Apoi, Ștefan a triumfat la Vaslui și a devenit oficial, în termen de un an, “atletul” Creștinătății. Iar când Mehmed însuși a venit împotriva sa, în vara anului 1476, familia domnului Moldovei s-a putut adăposti la Veneția. Era limpede că Ștefan cel Mare devenise omul din Răsărit al Apusului.

CALLIMACHUS ȘI DRACULA LA CONGRESUL CRUCIAT DE LA ROMA DIN ANUL 1490

Alexandru Simon

Rezumat. Cu două săptămâni înaintea morții previzibile, dar venite pe neașteptate, a regelui Matia Corvin (6 aprilie 1490), la Roma au început – după o amânare de un an – lucrările marelui congres cruciat al Creștinătății (25 martie). Dintre discursurile ținute la acel congres, la al cărui sfârșit – abrupt (datorită războiului izbucnit pentru moștenirea huniadă) – *dacii* s-au “încolonat” după unguri și polonezi între forțele din Răsărit ale proiectului cruciat (25 iunie), timpul a reținut – pe bună dreptate – orațiunea lui Filippo Buonaccorsi Callimachus, trimisul regelui Poloniei, Cazimir al IV-lea Jagiello. Dușman “vrăjit” și – deopotrivă – admirator “gelos” al defunctului regele al Ungariei, Croației și Boemiei, dar și al Daciei (după papa Pius al II-lea, cel puțin, în martie 1462), Callimachus l-a pomenit de două ori pe de demult dispărutul Vlad al III-lea *Țepeș* (*Vladislav Dracula* pentru umanistul italian și pentru mulți dintre contemporanii săi). Vlad al III-lea fusese aliatul, prizonierul și de două ori ruda - sigur prin alianță – a fiului *atletului* Crucii, Iancu de Hunedoara. După Callimachus, Vlad le fusese *imperator et dux* românilor (*valahilor*). Titlul (re)amintea – în manieră dantescă și milenaristă – vechile intitulări ale împăraților romani. Era astfel un atac – deschis în fapt – la adresa originilor romane și a supremației – paterne – *romane* și *valahe*, clamate de către Matia.

Vorbele lui Callimachus de la Roma au îngemănat – la rândul lor – viețile lui Matia și Vlad. Câteva biserici și câteva cetăți par să ne arate de ce cei doi stăpânitori, cele două rude “în definitiv”, erau de fapt de nedespărțit și după moarte. Situația nu este neapărat surprinzătoare. “Imaginea (românească) modernă” a lui Vlad a fost definită – pe nedrept mai degrabă – de o mănăstire (Snagov) și de o cetate (Poenari). Armele, zidurile și crucile erau fundamentele – creștine (medievale) – ale puterii imperiale, divine, militare.

Jumătate din “documentele interne” – păstrate – ale lui Vlad au fost acte pioase, emise la momente foarte precise. În martie 1458, la vreo șase săptămâni după alegerea lui Matia drept rege al Ungariei și la trei săptămâni de la intrarea în Buda a fiului lui Iancu, Vlad, recent numit principe credincios de către Matia, și-a întins mila asupra Mănăstirii Tismana, ctitoria Sfântului Nicodim, sfetnic atât lui Mircea I *cel Bătrân*, cât și lui Sigismund de Luxemburg. Cu un an mai devreme, în aprilie 1457, la o lună de la decapitarea lui Ladislau de Hunedoara și întemnițarea fratelui său mai mic, Matia, Vlad, dușmanul jurat al lui Ladislau de Hunedoara, emisese primul său hrisov intern cunoscut, pentru Mănăstirea Cozia, locul de veci al lui Mircea I, socotit mai apoi, precum Sigismund, “adevăratul părinte” al lui Iancu (în cel din urmă caz, în anturajul lui Ioan Corvin, duce al Croației și cetățean al Veneției, fiul nelegitim al lui Matia). Următorul “set de donații” al lui Vlad, inclusiv o danie pentru mănăstirea athonită – numită albaneză – Filoteu, a venit în a doua jumătate a anului 1461, pe când Skanderbeg pleca în condotta sa italiană, iar Mehmed al II-lea se pregătea să cucerească Trebizonda (ulterior, la începutul anului 1462, pe când Skanderbeg se întorcea în Balcani, Vlad a pornit în sângeroasa sa campanie dunăreană împotriva supușilor otomani ai lui Mehmed).

La vreo trei ani de la moartea misterioasă a lui Vlad, Beatrice de Aragon, ultima soție a lui Matia, le-a scris rudelor ei de la Modena (iulie 1480). În propriul ei interes, regina, încă lipsită de copii, care tocmai fusese obligată să accepte oficial existența lui Ioan, “fiul natural” al lui Matia, s-a lăudat cu succesele căpitanilor soțului din *la Gran Valacchia*, parte a Transilvaniei (o Transilvanie, care după Beatrice, se întindea până la Dunărea de Jos). Lipsiți de toate *forteze*-le lor, vechi și noi, valahii s-au predat complet ungarilor, jurându-le credință și identitate. Pentru istoriografia vremurilor medievale, obișnuite cu exagerările coeve, Țara Românească nu era cunoscută pentru fortărețele ei (cele mai importante, precum Severinul și Giurgiu, erau fie în mâinile ungarilor, fie în mâinile otomanilor). Dar Beatrice susținea altceva.

Întrebările ridicate de bisericile “lui Vlad” și de cetățile “lui Beatrice” pot primi probabil răspunsuri numai prin cercetări arheologice (de unde, în Anexă, și hărțile fortificațiilor cunoscute din Țara Românească și ale cetăților domnilor ei, dar și harta reședințelor boierești cunoscute). Pe moment, ne oprim, întorcându-ne la interesele imediate ale lui Callimachus de la mijlocul lui 1490, când nici Vlad, nici Matia (ori Skanderbeg) nu mai erau în viață. Obligat să obțină sprijin pentru stăpânirea jagiellonă a Ungariei (prin favoritul său, Jan Albert, fiul lui Cazimir al IV-lea), Callimachus trebuia să-l oblige pe Ștefan al III-lea *cel Mare* al Moldovei să cedeze. Ștefan, ultimul *atlet* – în viață – al Creștinătății, începuse deja să se ridice drept urmașul – *valah* și dacic – al lui Matia și al lui Vlad. Ștefan l-a respins pe Callimachus, care astfel a cerut detronarea lui Ștefan, ceea ce a dus la o serie de conflicte regionale, dar și la “reapariția” lui Vlad. După Veneția (la 1502), Vlad îl învinsese, în *Valachia*, pe sultanul Baiazid al II-lea, la 1486 (la zece ani după moartea lui *Dracula*).

DOMENIUL NOBILIAR TÂRGOVIȘTE (JUD. TIMIȘ)

Zoltán Iusztin

Rezumat. Castelul și domeniul Târgoviște (*Wasarhely*), din comitatul Timiș a făcut obiectul, la cumpăna secolelor XV-XVI, a numeroase contracte de zalogire. Beneficiarul acestor a fost banul de Severin, Francisc Haraszti care, potrivit unei mărturii pierdute, a cumpărat o parte a acestui domeniu. Unul dintre proprietarii moșiei, Gașpar de Pomaz, era un client fidel al banului, de la care împrumuta diverse sume de bani. Natura relațiilor dintre cei doi nobili a fost una destul de complexă, în urma căreia Francisc Haraszti a moștenit o parte a moșiei.

Domeniul nobiliar fusese destul de mare, cuprinzând numeroase sate, iar centrul său era castelul Patkolcz sau Târgoviște. Ruinele sale sunt localizate astăzi în hotarul sudic al satului Târgoviște, din județul Timiș.

REȘIȚA ÎNAINTE DE REȘIȚA. O ISTORIE A VĂII SUPERIOARE A BÂRZAVEI ÎNAINTE DE 1718

Livia Magina, Adrian Magina

Rezumat. Istoria medievală și modernă timpurie a Reșiței (ante 1718) este foarte puțin cunoscută, mai ales datorită puținelor surse documentare păstrate până în prezent. Pe teritoriul actual al Reșiței și al satelor învecinate a funcționat districtul medieval românesc Izvoarele Bârzavei (*Borzafőin* maghiară). Este vorba de o zonă în care populația românească se ghida după normele juridice proprii, fiind îndreptățită să apeleze direct la rege pentru soluționarea disputelor legale. Centrul acestui district era cetatea Izvoarele Bârzavei, pentru identificarea căreia s-au propus diverse variante de localizare. O contribuție importantă în cunoașterea istoriei medievale a văii superioare a Bârzavei a avut-o arheologia, săpăturile efectuate în Reșița în anii '70 și '80 ai secolului XX dezvăluind un complex medieval în zona Moroasa-Ogășele. Este vorba despre o bisericuță și un cimitir compus din 47 de morminte, la care se adăuga o fortificație acoperită în prezent de clădirea Ateneului. Aici ar trebui localizată dispăruta Izvoarele Bârzavei, care în urma asalturilor otomane și-a încetat existența. Probabil că în epoca turcească, așezarea și-a schimbat locația pe o vale mai ferită și denumirea în Reșița, nume ce avea să se perpetueze până în prezent.

ARTICOLUL DIETAL DIN 1568 – TRADIȚIE SAU RUPTURĂ?

Edit Szegedi

Rezumat. Studiul de față abordează vestitul articol dietal adoptat la Turda în ianuarie 1568 din perspectiva relației dintre tradiție și ruptură. Pentru aceasta, articolul este supus întâi unei analize a conținutului, având în vedere că faima acestei decizii dietale se datorează mai degrabă proiecțiilor asupra acestui loc al memoriei, decât conținutului propriu-zis. Pornind de la problema beneficiarilor acestui articol, decizia dietală din Turda 1568 este pusă în relație atât cu articolele care l-au urmat și i-au adus lămuriri importante, cât și cu articolele care l-au precedat și care formează preistoria acestuia. Astfel, articolul dietal a desăvârșit o evoluție începută cu articolele dietale 1557-1564, dar a și devenit punctul de plecare al unei tradiții care, la rândul ei, a reinterpretat articolul după necesitățile contextului politic.

CÂTEVA INFORMAȚII DESPRE VĂMILE DIN BANAT ÎN EVUL MEDIU

Dragoș Lucian Țigău

Rezumat. Articolul de față prezintă aspectele generale ale vămilor care au funcționat în Banatul medieval. Este analizată terminologia specifică, îndeosebi semnificațiile noțiunii de treizecime (*tricesima*). Sunt prezentate date privind evoluția oficiilor de vamă (*locis tricesimarum*) de la Caransebeș, Lipova, Lugoj, Timișoara și Zeicani în secolele XV-XVII. De asemenea, sunt evocate aspectele biografice ale vameșilor remarcați de documente. Ei apar ca persoane înstărite, influente și întreprinzătoare care se bucură de încrederea suveranilor, servesc interesele statului, dar au în vedere și propria prosperitate. Documentele ilustrează varietatea atribuțiilor și competențelor tricesimatorilor, iar evocarea lor surprinde și alte realități ale vieții comerciale: prezența negustorilor balcanici pe piețele locale, măsurile luate de Diete împotriva acestor comercianți “greci”, avantajele privilegiului dreptului de etapă pentru orașul Caransebeș etc. Totodată, sunt evidențiate abuzurile comise de vameși, precum și formele de pedepsire a acestor comportamente. În lumina informațiilor disponibile, se pot reconstitui metodele principale prin care fiscul a valorificat vămile, anumearendarea și/ sau administrarea directă, fiecare având avantajele și limitele ei. Pe de altă parte, lipsa registrelor vamale împiedică cunoașterea fluxului și a varietății de mărfuri tranzitate prin vămi și a rutelor comerciale. Totuși, informațiile sporadice permit să se afle cuantumul veniturilor obținute, destinația bunurilor confiscate și a sumelor încasate. Perspectiva evoluției istorice a vămilor bănățene este întregită prin prezentarea destinului lor din perioada modernă.

EXPLOATĂRILE MINIERE DE LA DORGOȘ, PĂTÂRȘ, MILOVA ȘI GLADNA ÎN SECOLUL AL XVIII-LEA

Costin Feneșan

Rezumat. În cursul secolului al XVIII-lea cele mai importante centre pentru exploatarea aramei, argintului și plumbului în Banatul montanistic au fost la Oravița, Dognecea, Sasca și Moldova. Ca urmare a prospecțiunilor miniere inițiate de Direcția Minieră Bănățeană la ordinele Camerei Aulice pentru Monetării și Minerit în afara zonei miniere, la Căvăran (în apropiere de Caransebeș) a fost descoperit un zăcământ de aramă, minereul exploatat fiind topit

între anii 1765-1770 într-o mică topitorie ridicată acolo până ce au fost epuizate resursele minerale.

În jurul anului 1740 minereu de aramă s-a exploatat la suprafață la Dorgoș, la 14 km (8 mile) sud-est de Lipova, și topit într-o mică topitorie locală, lipsită de importanță. Astfel, de pildă, în întreg anul 1743 în topitoria de la Dorgoș s-au obținut doar 57 centenari 33 ½ livre de aramă comercială (1 centenar = 56,006 kg). În același timp, la Pătârș, localitate aflată în imediata vecinătate, a fost descoperit un zăcământ mai mare de aramă, care a fost exploatat atât la suprafață cât și prin puțuri și galerii. În 1781 a început activitatea minieră și la Milova, aflată la 10 km (6,5 mile) est de Lipova, pe malul drept al Mureșului. În 1783 la Pătârș se aflau în exploatare 5 mine, în timp ce la Milova numărul lor se ridica la 23. Forța de muncă la aceste 28 de mine era formată din 44 de lucrători (mai târziu, în 1795, erau 55 de lucrători: 43 de români și 16 germani) și doi dulgheri de mină. Minereul era topit de o echipă de 10 lucrători la o mică topitorie construită la Milova. Ca urmare a eficienței mai mult decât modeste a minelor de la Pătârș și Milova (valoarea unei părți de mină/ cuxă varia, de obicei, între unul și doi florini), concesionarii minieri au fost nevoiți să investească bani în mod suplimentar – așa-numita *Zubuss*. În pofida câștigurilor reduse exploatarea minieră de la Pătârș și Milova a continuat și în primele decenii ale secolului al XIX-lea.

Descoperirea unui mare filon de minereu de argint la Gladna (pe versantul de nord-vest al Munților Poiana Ruscă) a determinat deschiderea, în 1774, a unei exploatare miniere cu 34 de mineri și doi dulgheri de mină. Până în 1783, când la Gladna a fost construită o mică topitorie, minereul extras aici era transportat spre topire la Certeje (lângă Hunedoara). Producția de metal realizată la Gladna a fost modestă. Astfel, de pildă, într-un interval de 15 ani (1784-1799) la Gladna s-au obținut prin topire 114 centenari 49 ½ livre de aramă, 377 centenari 8 ½ livre de plumb, 1036 mărci 20 lotoni 4 quent 3 3/8 denari de argint și 8 mărci 22 lotoni 6 quent 2/8 denari de aur (1 marcă=233,947 grame; 1 loton=17,54 grame; 1 quent=4,38 grame). Mina și topitoria de la Gladna au continuat să funcționeze și în primele decenii ale secolului al XIX-lea.

MARGINALIZAȚI, REBELI SAU JEFUITORI OCAZIONALI? BANDIȚII DE LA GRANIȚA AUSTRO-OTOMANĂ ÎN SECOLUL AL XVIII-LEA

Benjamin Landais

Rezumat. Haiducul a fost o figură reprezentativă pentru banditismul din arealul balcanic și central-european încă din perioada romantismului. Deși o astfel de figură este în parte mitică, ar fi o greșeală să considerăm că bandiții adevărați erau întrutotul diferiți. De-a lungul secolului al XVIII-lea, bandiții care trăiau în apropierea graniței austro-otomane nu erau nici eroi ai luptei împotriva statelor moderne, nici membri ai grupurilor oportuniste de criminali. Practicile lor sociale și imaginea lor publică erau mai degrabă ambigue. Pot fi înțelese doar în lumina relațiilor lor cu reprezentanții autorităților imperiale. După o perioadă de represiuni oarbe, în anii 1720–1730, ofițerii din Banatul habsburgic au văzut beneficiile aplanării conflictului. Au procedat la amnistierea mai multor grupuri de bandiți. Alegerea s-a arătat a fi una reușită. A permis întărirea trupelor auxiliare și, ca urmare, un mai bun control al fâșiei de graniță. Guvernarea prin clemență avea, de asemenea, o dimensiune politică și morală. Se considera că bandiții sunt populari în zonele unde locuiau. Acest lucru explică faptul că supunerea și constrângerea lor au contribuit la consolidarea legitimității puterii imperiale. Deși aceste acte de supunere se petreceau într-o manieră foarte convențională, bandiții nu erau spectatori pasivi la propria lor iertare. Procedurile de amnistiere din anii 1760 și 1770 sunt bine documentate într-adevăr, iar analiza lor demonstrează competențele retorice și strategice ale

unora dintre conducătorii de astfel de cete. Sunt excelenți cunoscători ai utilizării diferitelor categorii a noțiunii de “bandit”. Se bazează pe contradicțiile din atitudinea autorităților habsburgice față de forțele otomane – o atitudine care a oscilat între o politică a bunei vecinătăți și expresia unei vechi ostilități. Printr-o astfel de strategie, bandiții au reușit să se alăture unui sistem de patronaj politic și să beneficieze de ajutorul ofițerilor și oamenilor importanți din zonă.

FĂURIREA GRANIȚEI MILITARE ROMÂNE, 1769-1772

Jelena Ilić Mandić

Rezumat. Granița militară română a fost stabilită în 1769 pe linia de graniță dintre provincia habsburgică a Banatului timișan și Țara Românească, principatul vasal al Imperiului Otoman. Arealul acesta includea 35 de așezări pe râurile Cerna și Timiș și afluenții acestora. Dar organizarea recensământului militar al acestor localități și acceptarea obligațiilor militare de către locuitorii lor au fost amânate pentru un timp. Motivele au fost multiple. În primul rând, s-a observat atunci o puternică rezistență a populației în fața unei schimbări a statutului său legal (de la *Cameral Unterthanen* [supus cameral] to *Grenzer* [grănicer]). În al doilea rând, emigrarea în masă și dezertarea s-au răspândit în zonă ca o reacție la factorii “externi”, cum au fost războiul ruso-turc și, deopotrivă, actele de violență dinspre Țara Românească. Militarizarea s-a dovedit un proces dificil atât timp cât administrația și instituțiile militare nu au fost eficient organizate înainte de mijlocul anului 1772.

MOȘTENIREA ȘCOLII ARDELENE ÎN COLECȚIA BIBLIOTECII METROPOLITANE DIN BUCUREȘTI

Florin Bogdan

Rezumat. Colecțiile bibliotecilor și muzeelor din România păstrează valori de patrimoniu inestimabile. O categorie distinctă de piese muzeale o constituie cărțile vechi. O astfel de colecție se regăsește la Biblioteca Metropolitană din București, constituită la mijlocul secolului al XX-lea și completată, ulterior, prin achiziții. În fondul menționat se păstrează și câteva exemplare de carte românească veche ale căror autori sunt încadrați, din punct de vedere istoric, în mișcarea culturală denumită generic Școala Ardeleană.

Este vorba despre o serie de cărți cu un pronunțat caracter religios, lingvistic și istoric. Studiul are în vedere lucrări – unele originale, altele traduceri sau compilări - ale unor personalități marcante ale culturii românești din perioada iluministă, de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea.

ANGLIA LA SFÂRȘITUL RĂZBOAIELOR NAPOLEONIENE. DE LA RĂZBOI LA PACE: PROBLEME ALE ECONOMIEI, FINANȚELOR, SOCIETĂȚII ȘI ORDINII INTERNE

Wolf D. Gruner

Rezumat. Anglia a purtat războiul împotriva Franței napoleoniene și revoluționare mai mult de 20 de ani (1792-1815). În vederea finanțării războiului și pentru a-și subvenționa aliații,

a trebuit să-și reformeze sistemul financiar și modalitățile de impozitare. Anglia a fost prima țară în care a avut loc revoluția industrială și procesul de urbanizare. În vederea realizării exporturilor și importurilor, căile de comunicație trebuiau să rămână deschise ca să asigure aprovizionarea cu materii prime pentru producția industrială și hrănirea populației dintr-o societate industrială de masă în plin proces de dezvoltare și exportare. Niciodată acest lucru nu a fost atins. După război, tranziția de la economia de război la economia în vreme de pace a fost dificilă și a generat probleme economice, financiare și fiscale care au condus la suferință, tulburări și dezamăgire. Ceea ce așteptau oamenii – pace și prosperitate, reducerea poverii fiscale și sprijin pentru agricultură – nu s-a putut realiza. În plus, au apărut probleme de ordin intern, precum legile cerealelor, impozitarea proprietății, statutul prințesei/ reginei Carolina, problemele Irlandei și emanciparea catolică, tulburări în regiunile industriale și, în special, masacrul de la Petterloo din 1819 precum și încă nerezolvata problemă a abolirii comerțului cu sclavi. Cazul Angliei indică limpede problemele trecerii de la o economie de război la o economie pe timp de pace. Ilustrează de asemenea legătura strictă dintre politica internă și cea externă. Ca atare, conceptul de “pace ca interes național” a fost o necesitate pentru dezvoltarea societății industriale de masă și ridicarea sa la un rol dominant, cel de “uzină mondială”.

“...CU SCRISORILE TALE ÎMI ASTÂMPĂRAM FOCUL CE-MI ARDE ÎN
PIEPT”. CORESPONDENȚA INTIMĂ DINTRE LOCOTENENTUL NĂSĂUDEAN
GEORGE POP ȘI ANICA POPOVICI (1855-1856)

Claudia Septimia Sabău, Adrian Onofreiu

Rezumat. Corespondența intimă din secolul al XIX-lea reprezintă un câștig istoriografic incontestabil pentru istoria mentalităților colective, deoarece aceasta ne oferă informații valoroase despre trăirile semnatarilor, viața socială, persoanele și întâmplările din jurul lor. Folosind ca sursă principală scrisorile de dragoste dintre locotenentul năsăudean George Pop și Anica Popovici din Craiova, publicate în Anexă, studiul își propune să ofere o mostră a modului în care se manifesta dragostea la mijlocul veacului XIX și care erau mijloacele de exprimare ale sentimentelor de iubire. Documentele inedite sunt păstrate la Arhivele Naționale, Serviciul Județean Bistrița-Năsăud, fond *Anton Coșbuc*.

Vom încerca să răspundem la următoarele întrebări: Cine erau George Pop și Anica Popovici? Care a fost contextul în care s-au cunoscut și care a fost traiectul relației lor? Ce ne spune analiza limbajului celor doi despre relațiile amoroase de la mijlocul secolului al XIX-lea? Cine erau oamenii din jurul lor și cum era viața cotidiană în acele timpuri? Pentru a găsi răspunsuri ne propunem să analizăm și să interpretăm corespondența intimă dintre cele două personaje, din perspective multiple, utilizând și alte categorii de surse utile, îndeosebi pentru a contura biografia locotenentului năsăudean.

PORTRET BIOGRAFIC: PRIMARUL POET JOHANN NEPOMUK PREYER

Mihaela Bedecan

Rezumat. Studiul prezintă biografia Johann Nepomuk Preyer, primul primar al orașului modern Timișoara. Personalitatea acestuia a fost una complexă, s-a definit prin faptul că s-a remarcat în două domenii de activitate, cel administrativ și cel literar. Primul contact al tânărului Preyer cu educația a avut loc în orașul natal, la Lugoj, după care a urmat studiile la Timișoara și

Szeged, Bratislava și Pesta. Traseul profesional a fost rapid. Întors la Timișoara, după obținerea diplomei de avocat, s-a încadrat în administrația comitatului și a început să activeze și în domeniul politic. Un capitol distinct al vieții sale a fost perioada celor 14 ani în care a administrat primăria capitalei Banatului. Activitatea sa remarcabilă și-a arătat roadele, așa încât a reușit să transforme fața orașului, să pună bazele unei administrații moderne și a unei urbe ce respira modernitate. A înțeles importanța susținerii economiei, dar și a păturii burgheze. Mandatul său nu a fost unul comod, dimpotrivă, a traversat dificila epocă a revoluției pașoptiste și a anilor ce i-au urmat, cu toate inconvenientele declanșate de eveniment. Ambiția de a izbândi în realizarea planului de reconstrucție a orașului s-a împlinit, însă, după un efort susținut, un motiv de satisfacție pentru edil. Opiniile politice pe care le-a exprimat adesea public au cauzat înlăturarea din fruntea administrației timișorene și plecarea din Banat. Primele preocupări pentru domeniul literar au apărut în anii tinereții, când a debutat scriind în presa vremii, în revistele literare ale timpului. Opera sa a abordat cu predilecție o tematică de care s-a arătat mereu interesat: probleme ale libertății, ale mișcării naționale, ale relațiilor din domeniul social. Primarul Preyer rămâne legat de numele orașului modern Timișoara, un reper în istoria administrativă a urbei.

COMUNITĂȚI EVREIEȘTI ÎN COMITATUL SATU MARE LA SFÂRȘITUL SECOLULUI AL XIX-LEA

Paula Virag

Rezumat. Reconstituirea evoluției demografice a populației evreiești din comunitățile rurale ale județului Satu Mare necesită cercetarea recensămintelor organizate de autoritățile ungare în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea, precum și a registrelor confesionale privind starea socială. Cele două surse trebuie utilizate cu atenție întrucât conțin o seamă de deficiențe care pot influența analiza demografică. În ceea ce privește registrele privind evreii din județul Satu Mare trebuie să menționăm că acestea au fost păstrate în puține localități, într-un număr foarte redus, și numai sub forma unor file care conțin informații pe o perioadă scurtă de timp.

Dintre localitățile în care s-a păstrat parte din registrele parohiale, am selectat următoarele: Ciumești, Beer, Vezendum, Portița, Tiream, Petrești și Dindești. Ne-am oprit asupra acestora întrucât documentele care fac referire la ele includ informații pe mai mulți ani (10) și sunt completate cu data nașterii, prenumele și numele copiilor, prenumele și numele tatălui, prenumele mamei și domiciliul.

Comunitățile evreiești din mediul rural s-au dezvoltat în același mod precum în alte regiuni ale Ungariei. Au adoptat progresiv nume ungurești, folosind limba maghiară pentru emiterea de acte legate de viața religioasă și, deopotrivă, de starea civilă. La sfârșitul secolului al XIX-lea, în câteva dintre comunitățile evreiești din Satu Mare serviciul religios din a doua sâmbătă se oficia în limba maghiară. Pentru a încuraja acest fapt, autoritățile locale au sprijinit financiar comunitățile respective, așa cum au sprijinit și alte comunități care practicau religiile oficiale. Acceptând aceste compromisuri, acestea au avut de câștigat, beneficiind de recunoaștere și oportunități economice. Chiar dacă evreii s-au declarat ei înșiși maghiari, diferențele religioase au rămas un stigmat etnic.

COPIII ABANDONAȚI DIN BANAT LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA

Edina Gál

Rezumat. La începutul secolului al XX-lea, statul ungar și-a asumat protecția copiilor abandonați pentru a reduce mortalitatea infantilă. Lucrarea de față examinează începutul și evoluția sistemului public pentru binele copilului și relațiile acestuia cu alte instituții din Banat. Înainte de constituirea Azilului de stat pentru copii, Asociației Crucea Albă i-a fost încredințată supravegherea copiilor asistați. Aceasta a ridicat în Timișoara o maternitate, o policlinică pentru copiii săraci, iar după ce statul și-a asumat grija pentru copiii abandonați, asociația a susținut mai multe facilități complementare pentru protecția copilului, pentru a ține pasul cu extinderea clientelei azilului. Din 1907, azilul de stat a primit mulți copii așa-numiți “abandonați moral”, a căror educație a devenit scopul principal al Ligii Naționale pentru Protecția Copilului, în colaborare cu azilurile. Sándor Szana, care și-a început activitatea la Asociația Crucea Albă, a influențat major sistemul emergent de protecție a copilului, devenind primul director-medic al azilului timișorean, iar ulterior al azilului din Budapesta.

PE URMELE GENERAȚIEI MARII UNIRI.
DR. LAZĂR NICHİ (1884-1953) – DIRECTOR AL PALATULUI
CULTURAL ARAD. REPERE BIOGRAFICE

Felicia Aneta Oarcea

Rezumat. Personalitate marcantă a generației Marii Uniri, martor al apusului Imperiului Austro-Ungar și al nașterii României Mari, dr. Lazăr Nichi a fost un spirit vizionar, cu o personalitate puternică, căruia Providența Divină i-a hărăzit să conducă destinele Palatului Cultural, timp de 23 de ani. Prin întreaga sa activitate de profesor la prestigioase instituții de învățământ din Arad ori ca director al Palatului Cultural, a adus obolul pe altarul neamului său. Lazăr Nichi a văzut lumina zilei în casa meșterului cizmar, Lazăr Nichi (1832-1910) și a soției sale Iuliana, născută Munteanu (1848-1903), din Pâncota, în 20 iulie 1883. Beneficiar al unor burse de studii, drumul său profesional s-a îndreptat spre Facultatea de Științe Regale Maghiare din Budapesta, instituție la care a obținut diploma de profesor și titlul de doctor, mai târziu. Marele Război i-a întrerupt activitatea profesională, fiind mobilizat și angrenat în luptele ce s-au desfășurat la Marea Adriatică. Prins în vâltoarea evenimentelor anilor 1918-1919, el a făcut parte din Statul Major al Gărzilor Naționale Române, fiind la dispoziția Consiliului Național Român Central Arad. Profesionalismul și dăruirea au cântărit mult în numirea sa ca director al Palatului Cultural (1921-1944). Dr. Lazăr Nichi a inaugurat o politică de “difuziune culturală”, apelând la toate mijloacele pentru a îmbogăți patrimoniul cultural românesc. S-a stins din viață în anul 1953, fiind înhumat în Cimitirul “Eternitatea” din Arad. Recuperarea trecutului și memoriei fostului director al Palatului Cultural a rămas o datorie a noastră, a celor care se străduiesc să scoată din uitare o frântură de viață, o istorie și o memorie a unuia care a trăit între un imperiu și un nou stat, România. Asemeni tuturor celor din generația Unirii, el a fost un intelectual de seamă, cu o activitate remarcabilă, un spirit vizionar, care a clădit întreaga carieră cu multă trudă și perseverență.

DIN ISTORIA CINEMATOGRAFELOR CLUJENE INTERBELICE
ÎN PAGINI DE PRESĂ

Ghizela Cosma

Rezumat. Dedicat cinematografelor interbelice ale orașului Cluj, studiul oferă o perspectivă de ansamblu dinamică asupra acestui tip de instituții de spectacol, reliefând proliferarea lor. Sunt reconstituite în acest demers aspecte privind infrastructura cinematografelor, devenirea acestora în timp. În ce privește programele difuzate, sunt evidențiate evoluții de la nivelul pieței filmelor care s-au reflectat în programul cinematografelor locale. Acesta era adaptat însă nu doar la piață ci și la obiectivele afacerilor care aveau propriile rațiuni financiare în achiziția de filme și, nu în ultimul rând, la gusturile diverse ale publicului. Mai ales în unele cinematografe nu a fost neglijată nici dimensiunea cultural-educativă a filmelor promovate. Apoi, trecerea la filmul sonor, care a început să fie difuzat și la Cluj, este o mărturie a aspirațiilor locale de a fi în pas cu timpurile. Din perspectivă antreprenorială, diverse strategii manageriale vizau atragerea unui număr tot mai mare de spectatori pentru creșterea profitului, care să asigure înflorirea acestui tip de afacere sau, în contexte administrative restrictive ori economice precare, supraviețuirea. În ce privește publicul, stratificarea interbelică a cinematografelor, ierarhizarea lor reflectă de fapt tendința de cuprindere a unui public larg, foarte divers ca nivel de educație și potențial financiar. Cinematografele s-au dovedit a fi o opțiune de petrecere a timpului liber ieftină și din ce în ce mai populară. Nivelul taxelor de spectacol plătite de cinematografe reflectă dincolo de profitabilitatea întreprinderilor din această industrie, transformarea deprinderii frecventării cinematografului într-o componentă a loisirului urban interbelic, care a cucerit în epocă tot mai mulți clujeni.

IMPACTUL SOCIAL AL TUBERCULOZEI ȘI SIFILISULUI ÎN CARAȘUL INTERBELIC

Minodora Damian

Rezumat. Igiena precară și lipsa educației medicale, inoculate lacunar în rândul maselor, au condus spre o incidență îngrijorătoare a maladiilor contagioase, transformându-le în problematici sanitare cu caracter epidemic, de un real impact social în interbelicul cărășan. În sfera preocupărilor medicale s-au identificat tuberculoza și sifilisul ca fiind cele mai răspândite din aria bolilor sociale. Diferite ca și simptomatologie și diagnostic, acestea prezintă similitudini atât din punct de vedere al mediului de dezvoltare cât și al ratei progresive de infectare.

Cauzele răspândirii tuberculozei au constat într-un cumul de factori, ce fac referire la aglomerarea habitatului locuibil, imposibilitatea asigurării unui ambient climatic pe timp de iarnă, epuizarea cauzată de surmenajul fizic, toate acestea culminând cu o subnutriție atât cantitativă cât și calitativă.

Sifilisul, cea mai virulentă afecțiune din cadrul bolilor venerice, a devenit o perpetuă preocupare a oamenilor de știință din sfera medicală. Responsabilitatea contaminării revine, fără echivoc, individului, deoarece îmbolnăvirea se produce doar la contact, datorită faptului că germeii flagelului pătrund în sânge prin cele mai insignifiante plăgi.

Sănătatea, ca element esențial în angrenajul unei civilizații solide, a necesitat anumite eforturi financiare orientate în zona de infrastructură și de încadrare a resurselor umane, în special în mediul rural. Penuria spațiilor de izolare a pacienților, insalubritatea încă persistentă în anumite areale sociale și lipsa unei educații sanitare impregnate în subconștientul populației au constituit principalii factori ce au contribuit la insuccesul în lupta pentru eradicarea acestor afecțiuni letale.

PERCEPȚIA COTIDIANULUI BĂNĂȚEAN *VESTUL* ASUPRA RELAȚIILOR DIPLOMATICE ȘI ECONOMICE ROMÂNNO-IUGOSLAVE ÎN A DOUA JUMĂTATE A ANULUI 1932

Eusebiu Narai

Rezumat. Raporturile diplomatice româno-iugoslave din a doua jumătate a anului 1932 s-au concretizat în: promovarea intereselor minorității românești din Iugoslavia, în baza relațiilor bilaterale româno-iugoslave și a convențiilor încheiate între cele două state, în mai multe domenii; preocupările statelor din Mica Antantă față de planurile expansioniste germane în răsăritul continentului, care vizau, într-o primă etapă, Austria; îngrijorarea stărnită, în cadrul Micii Antante, de întărirea alianței dintre cele două state destul de marginalizate după Primul Război Mondial (Germania și Uniunea Sovietică); poziția Micii Înțelegeri față de congresul minorităților naționale, organizat la Viena în luna iunie 1932; aprobarea planului francez Herriot-Boncour în problema dezarmării, ce cuprindea toate elementele esențiale ale securității internaționale, precum și respingerea ideii de revizuire a tratatelor de pace, de către statele Micii Antante etc.

Raporturile economice româno-iugoslave ale aceluiași interval de timp au vizat, cu precădere: închiderea navigației pe Bega din partea autorităților iugoslave, care afecta – în mod dramatic – comerțul exterior al României; conferința internațională a lemnului (Viena, 12 iunie 1932); contingentarea exportului de grâu românesc și iugoslav în Franța (iunie 1932) etc.

CONSUM ȘI PREȚURI LA MAGAZINELE UZINELOR ȘI DOMENIILOR REȘIȚA ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

Minodora Damian, Livia Magina

Rezumat. La finalul Primului Război Mondial, unitățile economico-industriale din teritoriile intrate în cadrul României, așa cum au fost și cele din Banat, și-au canalizat eforturile pe o direcție prin care să se dobândească performanță în fața concurenței pe piața externă.

În vederea creșterii propriilor venituri și totodată pentru a coagula resursa umană prin asigurarea facilă la produsele de larg consum, acționarii Uzinelor și Domeniilor Reșița au depus eforturi pentru înființarea de entități comerciale conexe activității de bază. Astfel, sub egida Uzinelor și Domeniilor Reșița a fost înființat un lanț de 16 magazine de larg consum aflate în principalele localități ale regiunii, dar și restaurante și cafenele. În Reșița existau două entități comerciale de acest gen, cunoscute și sub numele de ECONOMATELE UDR, precum și restaurantul *Oltenia*. Profitând de toate caracteristicile spațiului urban coroborat cu o strategie de dezvoltare adaptată la particularitățile zonale, UDR-ul a reușit să-și implementeze în Reșița interbelică toate atributele necesare pentru a intra în elita centrelor industriale.

AUREL COSMA JR.- CONTRIBUȚII LA CONFERINȚA DE PACE (1946)

Carmen Albert

Rezumat. Aurel Cosma jr. una dintre personalitățile proeminente ale Banatului secolului XX, exponent al culturii românești și unul dintre cei mai importanți activiști politici, a avut o contribuție notabilă la pregătirea lucrărilor viitoarei conferințe de pace care ar fi urmat

celui de-al doilea război mondial. Demersurile efectuate de guvern s-au intensificat după evenimentele anului 1940, care au zguduit atât opinia publică românească cât și cercurile guvernamentale de la București. În strategia națională pentru organizarea viitoarei păci, au fost contactate numeroase instituții și personalități, oameni de știință, politicieni, diplomați, documentariști, guvernul înțelegând că de felul în care se pregăteau materialele și întreg procesul va depinde viitorul României.

Aurel Cosma jr. s-a implicat prin natura funcției, fusese deputat în comisia parlamentară de politică externă, apoi consilier la Ministerul Propagandei Naționale, în culisele viitoarei conferințe, atât ca membru în comisia de organizare cât și ca autor de rapoarte documentare. Studiul surprinde toate aspectele acestei activități cu etape evolutive, după cum decurgeau și evenimentele externe, făcând dovada calităților profesionale de excepție, pentru care însă a plătit un preț scump: libertatea.

UZINELE DIN REȘIȚA ÎN PRIMII ANI AI REGIMULUI COMUNIST (1948-1955). O INTERPRETARE A DOCUMENTELOR DIN ARHIVA *CENTRAL INTELLIGENCE* *AGENCY*

Felician Velimirovici

Rezumat. Articolul de față aduce o serie de date inedite referitoare la situația uzinelor din Reșița la începuturile regimului comunist din România. Ele se bazează pe interpretarea documentelor elaborate în cadrul departamentului de analiză al Agenției Centrale de Informații (C.I.A.) a Statelor Unite ale Americii între anii 1948-1960, documente la rândul lor realizate în urma exploatării unei game variate de surse primare. După naționalizarea lor (1948), respectiv transformarea în Sovrom-uri (1949), uzinele din Reșița au contribuit masiv cu produse finite la plata reparațiilor de război datorate de România către U.R.S.S. De asemenea, în această perioadă, cantități însemnate de armament și componente militare au fost exportate lunar către Moscova. De la mijlocul anilor 1950, după constituirea Combinatului Metalurgic Reșița în urma răscumpărării de către guvernul român a participației sovietice, complexul industrial reșițean a cunoscut o extindere fără precedent a capacităților de producție, o dezvoltare continuă și o diversificare a profilului de activitate în raport cu standardele perioadei interbelice, ceea ce l-a transformat, spre finele deceniului șase, într-unul dintre cele mai mari complexe industriale din Sud-Estul Europei.

ASPECTE PRIVIND STAREA DE SPIRIT A POPULAȚIEI DIN JUDEȚUL TIMIȘ ÎN ANUL 1981

Vasile Rămneanțu

Rezumat. România a intrat la începutul anilor '80 ai secolului trecut într-o perioadă de criză economico-financiară, care a avut consecințe negative asupra nivelului de trai al populației.

Notele șefului Inspectoratului județean Timiș al Ministerului de Interne către primul-secretar al Comitetului județean Timiș al Partidului Comunist Român din anul 1981, pe care le-am analizat în acest studiu, denotă (în mod realist) starea de nemulțumire a populației județului față de slaba aprovizionare cu produse alimentare de primă necesitate (pâine, lapte, smântână, brânzeturi, zahăr, carne, ouă, făină albă, mălai, ceapă, cartofi etc.), lipsa acestora din rețeaua comercială de stat determinând cozi imense în fața magazinelor de profil, stări tensionate care

au degenerat în incidente (Timișoara, Jimbolia), evidențiindu-se oboseala oamenilor nevoiți să întârzie la locurile de muncă pentru a-și putea procura produsele necesare traiului.

La șirul de nemulțumiri s-au adăugat întreruperea furnizării curentului electric, a apei calde, căldurii etc.

Este deosebit de important faptul că în rândul populației se făcea analogie între situația din România și cea din Polonia, existând voci care afirmau că exista pericolul ca lucrurile să degereze ca și la polonezi.

Autoritățile au fost preocupate de scrisoarea adresată de către un grup de medici români, printre care și timișoreni, ministrului Sănătății, profesorul Eugen Proca, prin intermediul postului de radio “Europa Liberă”.

Semnatarii își exprimau nemulțumirea față de salariile mici existente la ora respectivă în sistemul sanitar românesc, față de reducerea substanțială a importului de medicamente, fapt care aducea prejudicii actului medical, solicitând reluarea acestuia.

Totodată, aceștia contestau programul alimentației raționale preconizat de către regimul comunist român, subliniind că în spatele acestuia, autoritățile române urmăreau să folosească medicina drept paravan pentru acoperirea crizei economice.

Astfel, din analiza documentelor respective se desprinde tabloul cenușiu al României anilor '80 ai secolului al XX-lea, tablou scos în evidență chiar de către una dintre instituțiile de forță ale regimului comunist.

VARIA

DE CE ESTE BANATUL ALTFEL...

Rudolf Gräf

Rezumat. După pacea de la Pasarowitz, Banatul a devenit Domeniul Coroanei, una dintre provinciile în care administrația Imperiului Habsburgic a reușit să aibă importante rezultate. Caracteristicile sale formate din acel moment și până astăzi, conferă acestei regiuni unicitate: o mișcare culturală, sportivă și muzicală, gradul de industrializare și educație, fac din Banat o provincie “altfel”.

DIVERSITATEA URMELOR. PERSONALITĂȚI PROEMINENTE ȘI BANATUL

Harald Heppner

Rezumat. Prezentul articol ilustrează faptul că ecoul creat de persoane foarte importante într-o regiune depinde de trei factori diferiți, dacă sunt născuți în regiunea respectivă, dacă au prezentat relevanță pentru țară și populație; mai apoi, dacă străinii locuiesc în regiunea respectivă sau au făcut ceva relevant pentru aceasta sau dacă au vizitat doar incidental regiunea și n-au lăsat nicio urmă în interiorul acesteia. Exemple pentru prima categorie: Dositej Obradović, Nikolaus Lenau și Felix Milleker, toți născuți în Banat. În cea de-a doua categorie se întregesc Eugeniu de Savoia și împăratul Iosif al II-lea, care au reușit să realizeze multe lucruri în favoarea Banatului. Exemplele din cea de-a treia categorie îi cuprind pe Hans Christian Andersen, Franz Grillparzer și Johann Strauss (fiul), care n-au lăsat nicio urmă în Banat, demnă de remarcat.

CONTRIBUȚII LA CUNOAȘTEREA DATEI NAȘTERII, BOTEZULUI ȘI ÎNSCRIERII ÎN
DOCUMENTELE OFICIALE A ACADEMICIANULUI
CONSTANTIN DAICOVICIU

Constantin Brătescu

Rezumat. Autoritățile statului maghiar au impus prin legile de stare civilă votate în anul 1894 maghiarizarea numelor de botez și chiar de familie ale românilor, slovacilor, sârbilor și croaților, legi intrate în vigoare la 1 octombrie 1895. Funcționarii instituțiilor administrative împuterniciți cu activitatea de stare civilă aveau ca obligație înregistrarea în registre speciale a nașterilor, căsătoriilor și deceselor și încercau să determine părinții după nașterea unui copil ca numele dat la botez să fie înregistrat cu corespondentul maghiar. Tatăl viitorului profesor universitar, arheolog, epigrafist și membru al Academiei Române, învățătorul Damaschin Daicoviciu din Căvăran, a solicitat notarului cercual din localitatea Sacul să-i înregistreze fiul cu numele Constantin dat cu ocazia botezului. Acesta a refuzat înregistrarea numelui românesc, menționând la rubrica dedicată numelui *meg nem kapott*, în traducere “încă nu a primit”(n.n. nume de botez), ceea ce nu corespunde adevărului. Abia în anul 1932, urmare unor demersuri făcute pe lângă Prefectura județului Severin, s-a adăugat numele său de botez – Constantin - pe actul de naștere completat în 6 martie 1898. Pe parcursul studiilor liceale la gimnaziile de stat maghiare din Lugoj și Caransebeș dintre anii 1909-1916 acesta a fost înscris cu numele Silard, utilizat și pe parcursul stagiului militar din anii 1916-1918. A folosit numele său de botez în acte oficiale abia în toamna anului 1918 când s-a înscris la Universitatea din Cluj. Documentele de arhivă dovedesc faptul că s-a născut în 22 februarie 1898 conform registrului parohial de botezați de la parohia ortodoxă română din Căvăran și că a fost botezat cu numele Constantin. Din registrul de născuți completat la notariatul cercual din localitatea Sacul rezultă că nașterea a fost declarată abia în 6 martie 1898, cu mențiunea nașterii 1 martie, astfel evitând părintele amenda prevăzută de lege pentru întârziere în declararea nașterii cu mai mult de 7 zile. Data de 1 martie este consfințită ca dată a nașterii istoricului Constantin Daicoviciu cu toate că cea reală este 22 februarie.

FRANZ XAVIER WAGENSCHÖN
PICTOR VIENENSIS, AUSTRIAE DISCIPULIS, P.P. RUBENIUS

Mihaela Vlăsceanu

Rezumat. Studiul de față analizează din perspectivă comparativă creația unuia dintre reprezentanții de frunte ai picturii baroce în Europa centrală, Franz Xaver Wagenschön, produs al Academiei vieneze, în a cărei operă se pot identifica analogii cu Peter Paul Rubens, Michelangelo Merisi da Carravagio, Michelangelo Unterberger, Franz Anton Maulbertsch și Paul Troger. *Pictor Vienensis, Austriae Discipulis, P.P. Rubenius* este identitatea consacrată de pictorul însuși, care-și semna astfel lucrările. Această identitate face obiectul investigației la nivelul unei serii de picturi votive comandate de ordinele călugărilor cerșetori (mai ales de Franciscani) pentru bisericile pe care le-au înălțat în localități urbane și rurale din Banatul secolului al XVIII-lea. Așa cum se poate observa din analiză, Rubens a avut cea mai mare influență asupra lui Wagenschön, de la stil, la manieră și mijloacele utilizate, la iconografia sfinților apotropaici înfățișați în decor baroc și prin vocabular neoclasic. Acest amestec de influențe poate fi pus pe seama situației din Banat după jumătatea anilor 1700, când ecouri ale Iluminismului au pătruns în toate domeniile și au devenit o adevărată politică de stat, în același moment în care creația lui Wagenschön atinge apogeul. A decorat altarele Bisericii Iezuite Sf. Gheorghe din Timișoara (Sf. Ignatius de Loyolla și Alois), a realizat pictura votivă a altarului

principal al Bisericii Romano-Catolice Theresiopol (Vinga, județul Arad), principalul altar votiv al bisericii din Oravița (județul Caraș) și pictura altarului lateral al mănăstirii Franciscane Maria Radna de la Lipova. Influențe compoziționale și cromatice, o deplină asimilare de la maestrul său a naturalismului baroc se întâlnesc în întreaga sa carieră, în perioada în care biserica Romano-Catolică își recâștigă prestigiul și devine cel mai important destinatar al lucrărilor de artă religioasă.

PERCEPȚIA TRADIȚIEI LA NEAMURILE DE GABORI. CÂTEVA CONSIDERAȚII

Sînziana Preda

Rezumat. Prezenta lucrare schițează câteva cadre ale viziunii romilor gabori asupra conceptului Tradiție, ca ansamblu de conduite imprescriptibile, ce au asigurat și le asigură o existență nealterată, de veacuri, în acord cu principiile trasate de către strămoși. Pentru gabori, tradiția nu constituie o patrimonializare pasivă a elementelor de cultură materială și spirituală, ci un set de practici vii, articulate, care normează raporturile între toate categoriile de vârstă și gen. Într-o lume orientată exclusiv spre viitor și individualism, valorile gaborilor vorbesc despre trecut și colectivitate, despre tradiția care oferă repere, modele de viață și conviețuire și soluții de gestionare a diverselor probleme care pot surveni în metabolismul comunitar.

FELCITĂRI DE SĂRBĂTORI DIN FONDURI ȘI COLECȚII PERSONALE BĂNĂȚENE ÎN PERIOADA COMUNISTĂ

Ana-Carina Babeu

Rezumat. Felicitările imprimare constituie o modalitate de a transmite cuvinte de laudă pentru un succes, o urare făcută cu ocazia unei aniversări sau a unui eveniment special. Și în perioada comunistă felicitările au fost o formă de exprimare a emoțiilor și a stărilor sufletești. Cu toate acestea, largă utilizare a acestui tip de corespondență s-a transformat într-un mijloc subtil de propagandă, prin estomparea mesajului religios și transferul lui exclusiv către instituțiile religioase. Urările au reușit să păstreze totuși spiritul religios al sărbătorilor și pe parcursul perioadei comuniste, dacă nu prin ilustrația imprimată pe felicitări, cu siguranță însă prin mesajele dintre corespondenți.